

Filosofi

Tema: Tænkning i bruddets tidsalder

Et tidsskrift fra Filosofilærerforeningen

Blad nr.: 1, 2026

Redaktion:

Marie Berg Carlsen og
Christopher Bisgaard Olesen

Redaktionens e-mailadresse:

filosofi@filosofilærerforeningen.dk

Annoncepriser:

1/1 side kr. 800,00 inkl. moms

Indmeldelse i foreningen:

<https://event.it/filosofilaererforening>

Medlemspris:

350,00 kr. pr. år

Udgiver:

Filosofilærerforeningen

Forsidefoto:

Philipp Trubchenko via Unsplash

Indhold

Indholdsfortegnelse

<i>Forord</i>	3
<i>Nyt fra bestyrelsen</i>	4
<i>Nyt fra fagkonsulenten</i>	6
<i>Bruddets tidsalder af Mikkel Thorup</i>	7
<i>Filosofi kan være andet og mere end kritisk samtidsdiagnostik af Steen Nepper Larsen</i>	12
<i>Filosofilærerforeningens årskursus 2027</i>	17
<i>Et år med obligatorisk filosofi</i>	18
<i>Filosofilærerforeningens bestyrelse</i>	19

Forord

Af redaktør Marie Berg Carlsen

Efter en længere årrække i dvale tager Filosofilærerforeningen atter faklen op og træder ud af hulen – klar til igen at udkomme med vores fagblad, *Filosofi*.

Hensigten er, at vi under forskellige aktuelle temaer vil udkomme med artikler, boganmeldelser, inspiration til undervisningsforløb samt nyt fra både filosofilærerforeningens bestyrelse og vores fagkonsulent, Magnus Riisager Hansen.

I dette 'første' nummer er temaet *Tænkning i bruddets tidsalder*. Her skal vi prøve at belyse hvad der karakteriserer vores samtid, og hvilke vilkår tænkningen har heri.

Som et første skridt tegnes en diagnose af samtiden af Mikkel Thorup, professor i idéhistorie ved Aarhus Universitet, som udfolder sit bud på, hvorfor vi lever i en bruddets tidsalder – hvad der blandt andet kommer til udtryk som geopolitisk usikkerhed, polarisering og identitetspolitik.

Med afsæt i dette tager Steen Nepper Larsen, lektor ved DPU, livtag med tænkningens vilkår i en sådan verden og

insisterer på, at det fortsat er muligt at tænke eksistensen – ikke kun det politiske – i en tidsalder præget af opbrud.

Herefter fortæller Mads Rangvid om den forsøgsordning, der har kørt det seneste år, hvor filosofi er på skemaet for flere elever end sædvanligt. Inspirerende læsning!

Bagerst i bladet er et foreløbigt program til det kommende kursus arrangeret af filosofilærerforeningen. Kursets tema er *Rosa, Arendt og Chul Han om eksistens*, hvor fagfilosoffer udlægger hhv. Hartmut Rosa, Hannah Arendt og Buyung Chul Hans tænkning om eksistens i en opbrudstid. Kurset er et endagskursus og finder sted i januar 2027.

Skulle du sidde med en anmelder i maven, så hører vi meget gerne fra dig med henblik på anmeldelser af interessante filosofiske værker eller lærebøger til kommende numre af *Filosofi*, ligesom vi også meget gerne modtager spændende forløb til undervisningen eller andre didaktiske idéer (se mailadresse i kolofonen).

Ris, ros og gode idéer sendes også meget gerne til redaktionen.

God læselyst!

Nyt fra bestyrelsen

Afformand Christopher Bisgaard Olesen

I januar afholdt vi et to-dagskursus i moderne politisk filosofi for en lille men trofast skare af medlemmer. Vores kursus havde fokus på nogle af de vigtige strømninger i en tid, der på mange måder er kaotisk, og hvor filosofiens eftertænk-somhed og refleksioner måske kan bidrage til forståelse, nu hvor verden kan virke temmelig uforståelig.

Der skal lyde en stor tak til bestyrelsen for indsatsen i året der gik. Vi har en bestyrelse som er særdeles idérig og handlekraftig, og der sker efterhånden rigtig meget i bestyrelsesregi. Nogle af medlemmerne af bestyrelsen har bidraget til aktionsgruppen for filosofi, som har haft held med at gennemføre en forsøgsordning på indtil videre tre gymnasier, hvor filosofi indtræder i stedet for religion eller oldtidskundskab. Vi har fået en ny hjemmeside, og nu et nyt medlemsblad.

Vi kommer dog ikke udenom visse udfordringer. Foreningen består lige nu af 58 medlemmer. Der er dermed dalende medlemstal. Det har også været en udfordring, at der kun var 18 tilmeldte vores årskursus. Bestyrelsen har derfor opstøvet stort set samtlige filosofilærere i landet, og alle får medlemsbladet her i første omgang i håb om at omvende skeptikerne

Det er vigtigt, at vi har en solid basis af medlemmer for at kunne drive vores forening, der har til formål at styrke filosofiens stilling i gymnasieskolen. I den forbindelse, hører vi gerne om tiltag, der kan gøre et medlemskab endnu mere

attraktivt. Noget vi var meget enige om på kursus var, at da faget typisk ikke fylder meget på de enkelte skoler, så meget desto mere vigtigt er foreningen som et sted, hvor man kan inspirere hinanden i såvel filosofisk tænkning som i konkrete undervisningsforløb samt til, hvordan vi hver især kan bidrage på skoleniveau.

Angående kurser, er der noget der tyder på, at skolerne er mindre villige til at bevilge kurser i en tid med besparelser på dagsordenen. I den forbindelse har vi været i kontakt med fagkonsulenten Magnus Riisager, og fremadrettet bliver vores årskursus slået sammen med det, der tidligere var FIP-kursus. Da FIP-kursusmodellen er under forandring, var det en glimrende lejlighed til at slå pjalterne sammen, og det giver endnu et motiv til at blive medlem af foreningen, da vi fremadrettet er de eneste, der tilbyder faglige kurser i filosofi. Vi har et rigtigt godt samarbejde med Magnus, hvilket yderligere styrker faget

Som I måske har opdaget, er der i øvrigt også kommet en ny fagdidaktisk bog for filosofi med Magnus som redaktør og med vigtige bidrag fra to nye bestyrelsesmedlemmer, Lisbeth Gødsbøll Jørgensen og Mads Rangvid. Stort tillykke med den meget tiltrængte opdatering på det fagdidaktiske område for faget. Bogen er særdeles vedkommende.

Sidst vi holdt to-dags kursus, var det 2.-3. oktober 2023 om bevidsthedsfilosofi. I mellemtiden har vi desuden holdt kurset

”En sund identitet i et sundt legeme” i efteråret 2024 hvor to meget værdsatte foreningsmedlemmer lagde hus til på Middelfart Gymnasium og HF. De har heldigvis også tilbudt at gøre det samme til næste endagskursus d. 28.1 2027.

Det er uden tvivl en af foreningens vigtigste opgaver at afholde disse kurser. Det er ikke alene hyggeligt at mødes med kolleger fra andre skoler, men givende, vigtigt, måske sågar livsnødvendigt at få fagligt indspark på akademisk niveau.

Der er jo nok at tage fat i fra et filosofisk perspektiv. Ud over verdens politiske tilstand, er AI på nogle punkter eksistens-ændrende for både lærere og menneskeheden i øvrigt, men på den anden side er man måske lidt hurtig til at påklistre ordet intelligens, hvis man følger den gængse filosofiske definition, knyttet til bevidsthed, erkendelse og den frie vilje. Filosofifaget er et oplagt forum at tage den slags diskussioner i, og jeg mener, vi som filosofiuddannede har vigtig viden og kompetencer til at bidrage til diskussioner om tekno-logien og menneskets rolle i den moderne tid, i såvel vores undervisning, på vores skoler og i politiske og didaktiske diskussioner i branchen – og sågar også i den brede offentlighed.

Til sidst kan jeg nævne, at vi i bestyrelsen deltager i en række eksterne fora, som f.eks.

fagligt forum, der ledes af fagkonsulenten, med medlemmer fra universiteterne, rektoraterne og foreningen. Også pædagogisk samarbejdsudvalg under GL, der bl.a. tæller alle de faglige foreninger og ikke mindst Dansk filosofisk selskab, som afholder de årlige møder på skift på de danske universiteter. Vi deltager også i aftagerpanelet for filosofi på Københavns Universitets. I dette forum, er uddannelsens udvikling og kvalitet, herunder relevans for arbejdsmarkedet på dagsordenen. Endnu vigtigere for foreningen, kobler vi vores virke til et netværk med universitetsfolk og private- og offentlige virksomheder, organisationer og institutioner. Jeg håber at dette kan bidrage til kvaliteten af foreningens arbejde og for faget i gymnasie-sektoren.

Med disse ord vil jeg afrunde og appellere til at fare i blækhuset og sprede budskab om de mange medlemsfordele at være med i foreningen giver. Sådan håber jeg i hvert fald jer, der allerede er medlem oplever det. Til jer andre: Gå fluks ind på hjemmesiden <https://filosofilærerforeningen.dk> og følg linket til indmeldelse.

Bedste hilsner,
Forperson for filosofilærerforeningen
Christopher Bisgaard Olesen

Nyt fra fagkonsulenten

Af fagkonsulent Magnus Riisager Hansen

Kære kollegaer

Det er mig en stor glæde at bidrage til dette nye nummer af *Filosofi*, og jeg ser frem til igen at kunne læse spændende fagfaglige og fagdidaktiske artikler, som inspirerer den daglige undervisning. Her følger lidt nyt om vores dejlige fag.

Årets FIP-kursus i filosofi

Dette skoleårs FIP-kursus i filosofi blev afholdt på Odense Katedralskole, og her hørte vi spændende oplæg om køn og normer (ved Tone Dandanell), et undervisningstema om klima og natursyn (ved Line Hasle) og et undervisningstema om drømme (ved Uffe Agergaard Hansen). Næste skoleår ændres FIP-konceptet for fagene en smule. Det betyder, at der ikke bliver et særskilt FIP-kursus i filosofi næste skoleår. Til gengæld får jeg et længere punkt på foreningens årsmøde, og jeg glæder mig til, at vi her får mulighed for at vende og diskutere vigtige ting i relation til filosofifaget – fx primærteksternes rolle i de større skriftlige opgaver, og hvordan man kan lave god valgfagsorientering på skolerne, så eleverne får øjnene op for filosofiens fortræffeligheder.

Nyproducerede eksamensvideoer

I foreningens regi har Mads Rangvid fra Gladsaxe Gymnasium og jeg produceret to

videoer, som illustrerer, hvordan en eksamination i filosofi C kan forløbe, og hvordan præstationer kan bedømmes – dvs. optagelser af to autentiske eksamenssituationer. På dette skoleårs FIP-kursus så vi den ene af disse videoer. Det kom der nogle gode drøftelser ud af – bl.a. omkring vægtningen mellem dybde og bredde i elevens inddragelse af stof fra det forløb, som eksamensspørgsmålet hænger sammen med.

Videoerne bliver gjort tilgængelige gennem foreningen. Mere information følger om, hvordan man får adgang til disse videoer, så man kan vise dem til sine elever og klæde dem godt på til den mundtlige eksamen.

Fagdidaktisk antologi til filosofi

I 2025 udkom antologien Fagdidaktik i filosofi på forlaget Frydenlund. Antologiens kapitler er skrevet i samarbejde mellem gymnasielærere og forskere i filosofi, og kapitlerne belyser centrale problemstillinger i faget som fx, hvad der kendetegner en primærtekst, og hvad man skal forstå ved metoder i filosofifaget.

Antologien giver også inspiration til den daglige undervisning, bl.a. dialogiske arbejdsformer, og er således relevant for alle undervisere i filosofi.

Jeg ønsker jer gode, hyggelige og interessante eksamensoplevelser i den kommende tid.

Magnus Riisager, fagkonsulent i filosofi, STUK

Bruddets tidsalder af Mikkel Thorup

Af Mikkel Thorup, Professor i idéhistorie ved Aarhus Universitet.

Til Davos-topmødet i januar 2026 holdt den canadiske premierminister Mike Carney en berømt tale, hvor han bl.a. udtalte: ”Vi er ikke midt i en overgang men i et brud [rupture].” Vi lever aktuelt i det, man med skyldig reference til den amerikanske idéhistoriker Daniel Rodgers bog, *Age of Fracture*, kan kalde for ’Bruddets tidsalder’, en epoke, der dels er et brud med efterkrigstidens forestillinger og dels en intensiv idékamp, hvor det definerende epokale træk er den fortsatte konflikt snarere end en ny konsensus.

I det følgende forfølger jeg lidt ensidigt idéen om, at brud er den væsentligste rammeforståelse for, hvordan vi *opfatter* nutiden. Det er altså en samtidsidéhistorisk refleksion over, hvordan vi ser på vores tid, hvordan den føles, snarere end en eksakt afdækning af, hvordan verden i dag faktisk ser ud.

Bruddets tidsalder vil sige, at gamle selvfølgeligheder og sandheder, gamle institutioner og praksisser i stigende grad ikke virker eller overbeviser, men at der samtidig ikke er opstået en ny konsensus, nye delte sandheder, nye institutioner og praksisser der virker, nye fælles forståelser af, hvor vi er, og hvor vi skal hen, eller bare enighed om, hvad det er vi kæmper med hinanden om.

Bruddets tidsalder er en overgangstid, hvor noget kendt forsvinder og det nye endnu ikke har meldt sig. Den italienske

kommunistleder Antonio Gramsci, der døde i Mussolinis fængsel i 1937, snakkede også om en overgangsperiode, og han beskrev det som tiden, hvor ”det gamle dør, og det nye ikke kan fødes: I den overgangsperiode finder man de mest forskelligartede sygdomstegn”.

Måske sygdomstegn er at tage den for langt. Lad os kalde det symptomer, måske kriser. Krise er et af tidens mest brugte ord til at beskrive snart sagt hvad som helst. Man har endda opfundet ordet ’polykrise’ til at betegne samtidige, forbundne kriser. Det er ikke så vigtigt for mit argument, om kriserne er reelle, men det er værd at tænke over, hvorfor det er så populært at bruge krisebegrebet, for hvad er en krise?

Det er lige præcis den tilstand, hvor noget er gået galt, noget er blevet sygt, men vi ved endnu ikke, hvordan det vil ende. Så mit bud er, at krisebegrebets popularitet er et symptom på en bevidsthed om, at det gamle ikke kan fortsætte, men at vi endnu ikke kan skue det nye, at samfundsordenen, som vi kender den fra efterkrigstiden og frem, ikke længere fungerer eller begejstrer, men at det er svært at blive enige om, hvad der skal afløse den.

Hvordan vide, man lever i en bruddets tidsalder?

Man kan opdele store samfundsforandringers tidslighed i tre momenter: tiden før – som er den, der interesserer os her –

tiden under, og så tiden efter. Alle tre er også tider for tegntyding: Hvad er det, vi står midt i? Hvad er denne tid? Nostalgi eller befrielse er to af reaktionerne efter store forandringer, alt efter om man ser det skete som et tab eller en gevinst.

Men hvordan forholder vi os til og i den tid, hvor store forandringer anes, hævdes eller kræves? Hvordan ved man, at man er i en brydningstid, i det mellemrum mellem det allerede snart forgangne, der ikke længere virker helt lige så godt eller virker helt lige så naturligt og sandt som før, og så det snarligt nye, hvis karakter og effekt vi endnu kun kan gisne om? Historiens vadesteder og tidehverv, dens omvæltninger og revolutioner er ikke kun handlinger og forandringer, men også tænkemåder. Det er jo nemlig stadig kun påstande om tidens karakter, det er samlingen af tegn til beviser, det er linjer, der skal tegnes ind i den ukendte fremtid, det er horisonter, der kan anes, men endnu ikke nås.

En væsentlig måde at tænke forudanende, at forvente og afvente forandringer på, er at registrere det residuale. Det, der stadig findes, men som nu ikke længere virker eller kommanderer respekt. Det, som har sin tid og sin nytte bag sig. Men ikke kun det. Det handler også om, at det der er ved at forælde sig, ændrer sig med forældelsen. Det ser ikke kun længere gammeldags og unyttigt ud. Det virker tåbeligt og upassende.

Forudsigelser om det kommende følges altid af anklager om det degenererede, særligt om seksuel og kønsmæssig degeneration. Hvis degeneration handler om ophobningen af sociale sygdomme, af morbide fænomener, af fortidens forlængelser hinsides det sunde, så handler håb om identifikationen af det, der endnu kun svagt er, men som kan blive til noget

egentligt, om det fremtidssvangre, der er ved at bryde frem.

Klemte inde mellem det snart forgange og det lige om lidt kommende er nuet, eller rettere: krisen. Begrebet 'krise' stammer fra det antikke græske: *krisis*, der selv kommer af *krinein* (skille, skelne, udvælge, bedømme, dømme, afgøre) og af *krinomai* (måle sig med, strides, kæmpe). Krise er derfor en mellemtid, hvor vi venter på en afgørelse. I sine oprindelige juridiske og medicinske betydninger postuleres et 'afgørende øjeblik', et 'vendepunkt', noget endnu uafgjort præget af 'hårde alternativer' der kræver handling eller beslutning. Kriser er endelige. De afgøres og afsluttes. Der er succes eller fiasko, liv eller død. De er specifikke, lokale indbrud i normaliteten. De kommer og går. Krisen er en undtagelse.

Hvis vi lever i en større krisetilstand i dag, er det måske ikke først og fremmest de åbenlyse, konkrete kriser – klima, krig, terrorisme, ulighed, autokratier, pandemier, flygtningestrømme, recession etc. – men at vi ikke forventer, at denne krisernes (i flertal) tilstand vil blive afløst af en ny, ikke-kriseramt normaltilstand. Som den tyske sociolog Ulrich Beck skrev i 1986, med Tjernobyl-katastrofens usynlige stråling lige for døren og på tærsklen til Murens fald: "Risikosamfundet er et katastrofesamfund, hvor undtagelsestilstanden truer med at blive til normaltilstanden."

Krisetilstanden føles ikke længere som et mellemspil mellem to normaliteter, men som normalen. Kriser er nu snarere normen, forventningen og hverdagen. De er mange, allestedsnærværende, og uafsluttelige. Tegnene hober sig op i form af populisme, klimaforandringer, religiøs fanatisme, overforbrug, uden at nogen helt tror på, at vi er på vej mod andet end mere af det

samme. Eller som den franske filosof Michel Serres skrev i 2009, lige under finanskrisen: ”Fortæl mig nu, hvad der *ikke* er i krise!”

Klimakrisen

De hastigt accelererende klimaforandringer er det måske vigtigste brudfænomen, og der hvor vi tydeligst kan se, at vi ikke kan fortsætte som hidtil med en fossil forbrugsøkonomi, men hvor vi heller ikke ser ud til på nogen måde at kunne finde ud af at ændre adfærd. Der er stadig dem, der benægter klimaforandringernes realitet, men den altdominerende ’strategi’ lige nu er fornægtelsen. Vi ved godt, det finder sted, men vi lader som om, det ikke er helt rigtigt alligevel. Hvor benægtelse handler om at afvise fakta, så handler fornægtelse om at ignorere dem. Og det er der, vi er nu, i fornægtelsen.

Som den slovenske filosof Alenka Zupancic skriver i sin seneste bog *Fornægtelse* så adskiller fornægtelsen sig fra benægtelsen ved anerkendelsen af eksistensen af det fornægtede. I fornægtelsen meddeler man beredvilligt til omverdenen, ”at man kender alt til dem [fakta], og så fortsætter man ellers som altid.” Vi ved godt, at vores livsstil og økonomiske system ikke kan fortsætte, men vi ændrer ikke noget grundlæggende ved det.

Bruddet med den fossile økonomi er sket på naturens og klimaets niveau. Vi står overfor en række planetære kollapse af økosystemet. Vi lever i bruddets tidsalder, hvor ekstremt vejr, tørke nogen steder, oversvømmelser andre steder, masseforsvinding af dyrearter, udpining af landbrugsjord, tømning af havet for liv, alt dette er simple hårde realiteter, hvor vi bryder med enhver meningsfuld forbindelse til jorden og naturen.

Men bruddet er ikke sket, er knap i gang med at ske, på det politiske og økonomiske niveau. Her fortsætter forbruget, afbrændingen af fossile brændstoffer, hensynstagen til landbrug og anden forurenende industri, udbygning af privatbilisme og turisme ganske ufortrødent. Klimakatastrofen er det ’bedste’ eksempel på bruddets tidsalder, hvor det gamle ikke kan fortsætte, og det nye ikke kan begynde, og i den periode sælges vi ’klimavenlige grise’, ’grøn vækst’, ’økoturisme’ og andre fornægtelser.

Kamp mellem det flydende og det faste

Efterkrigstidens idémæssige ordning i ideologier og partier, i etablerede kirker og fagforeninger, i faste jobs og selvfølgeliggjorte kønsroller fungerer ikke længere helt så godt. Ideologiernes tidsalder synes at være over i sin klassiske form, men det betyder ikke, at politik forsvinder. Den antager bare nye former og konfliktlinjer, som de gamle institutioner og praksisser ikke kan håndtere.

Den amerikanske idéhistoriker Daniel Rodgers har meget præcist beskrevet, hvad der er på færde: ”På tværs af den sidste fjerdedel af det 20. århundrede udviklede der sig en snak om det flydende og om valget parallelt med modsatrettede længsler efter centrum og sikkerheder, hver af dem drog styrke fra den anden.” Der opstod ”en strid mellem selve moralitetens forudsætninger: mellem dem, der tænkte etik som adaptiv, progressiv og socialt konstrueret, og dem, der tænkte moral som fikseret, tidløs og ikke til forhandling.”

Den væsentligste politiske kraft på globalt plan i dag er nationalisme, religiøs fundamentalisme og nationalpopulisme, der er varianter af samme absolutisering og eksistentialisering af fællesskabet i en usikker, foranderlig verden. Oplevelsen af

sårbarhed, tab af orientering, følelsen af hjemløshed kompenseres med en aggressiv bekræftelse af eksistentielt tilhørsforhold, en højreorienteret identitetspolitik koncentreret omkring nation og etnicitet men også tro, køn og seksualitet. Denne tabserfaring formuleres i tyveri-termer: nogle har taget vores land, vores historie fra os, 'nu må man ikke flirte længere', 'nu må man ikke længere sige mand og kvinde', 'jeg kan ikke længere genkende mit land'. Og oplevelsen af tyveri bliver til det som den indiske tænker Pankaj Mishrah kalder for "den globale vredesæra", vreden over et brud med det hjemlige. Det er et ubærligt brud med det velkendte, det forudsigelige og overskuelige, det der forbinder fortiden med fremtiden. Nutiden synes farlig, uoverskuelig, fremmedartet.

Den danske forsker i international politik Vibeke Schou Tjalve har i *Geopolitical Amnesia* beskrevet hvordan først den radikale højrefløj, men nu i sigende grad også centrumpolitikere, er ved at omskrive efterkrigstidens historie fra at handle om 'fred gennem samarbejde' til i stedet at handle om 'kastration gennem legalitet', fra en sejr, der skal fortsættes, til et selvpålagt nederlag der skal overkommes. Tjalve registrerer, at der aktuelt er et "umiskendeligt og omfattende skifte i farven på den vestlige udenrigspolitiske diskurs – en glidning fra den globale governances grå semantik til stormens, våbnenes og konfrontationens sort og rød. Ord, der ophidsede folk og hære til katastrofens kant i de tidlige årtier af det 20. århundrede – suverænitet, jord, stamme, race, sejr, erobring – vinder igen terræn, mens de forsætligt mindre flamboyante begreber, der blev annammet i efterkrigs-europas ruiner – stabilitet, legalitet, tilbageholdenhed – i stigende grad synes ude af trit med tiden." Vi står for

indeværende i et brud med efterkrigstidens liberale verdensorden.

Alle taber

Der er en igangværende og stadigt dybere og stadigt mere uforsonlig konflikt mellem dem, der i dag forfægter en forestilling om kultur og historie som mestendels givet og sat uden for menneskelig intention og intervention (ikke længere kun som gud men også som natur eller biologi), overfor nogle andre, der ser kultur og historie som mestendels foranderlig og til regnskab for os nu og her. Hvor gennemgribende og vigtige disse udviklinger end er, så er det vigtigste lige nu og her måske, at det synes at skabe oplevelsen hos mange af, at de taber og mister noget væsentligt. Ingen synes at mene, at deres verdenssyn og værdisæt er i fremgang. Mange synes at mene, at deres modstandere er ved at vinde, at de har brudt med det gode og vigtige.

Vi kan lidt mindre end tidligere tage for givet, at vores fortid er helt den samme som de andres, eller at vores fremtids-forestillinger kan synkroniseres. Nutidens til tider maniske optagethed af fortiden, de mange kampe om fortiden, dens begivenheder og symboler, indikerer en temporal-kulturel skrøbelighed, der kompenseres for med en hyperpolitisering af også fortiden. Intet er længere uskyldigt, heller ikke fortiden, fordi nutiden opleves som så skrøbelig og fremtiden som så usikker. Det, der for nogle er en befrielse – endelig kan også deres historie fortælles – er for andre et tab af umiddelbarhed og mening, en diskontinuitet mellem deres oplevede fortid, deres udgave af et selv og deres fremtidsforventninger. Begge grupperinger ser nutiden som et brud med det, de sætter højest.

Vi kan måske endda tale om en generaliseret tabserfaring på tværs af

samfundet, hvor det er forskellige ting, man mener at tabe, og forskellige folk, der synes at tage det fra en, men hvor erfaringen grundlæggende er den samme: jeg og vi taber nu og her.

Det er argumentet hos den tyske sociolog Andreas Reckwitz i hans bog *Tab*. Han skitserer en udvikling ikke ulig den hos Rodgers om et brud startende i 1970'erne og fuldt til stede fra 2010'erne og frem. "I moderniteten", skriver han, "er der indbygget en grundlæggende modsigelse mellem fremskridt og tab, mellem troen på fremskridtet og tabserfaringernes realitet." Men nu er den forbindelse brudt, hvor tab blev kompenseret med fremskridt, eller i hvert fald er den tyndslidt. "I vor tids samfund er tabsparadoksens usikre balance begyndt at skride. Der foregår en tabseskalering" på tværs af samfundsfelter og samfundsgrupper. "En central faktor viser sig at være, at fremskridtsløftet i senmoderniteten mister troværdighed, således at tabserfaringernes historiefilosofiske beskyttende skjold forsvinder." Resultatet er, at tab for os alle "kommer i fokus i det senmoderne samfund." Alle synes selv, de er ved at tabe – velfærd for nogen, profitmuligheder for andre, frigørelse for nogen, hjemlighed for andre – og at deres modstandere er ved at vinde.

Har nogen aflyst fremtiden?

"Der er en fornemmelse af endelighed i luften", mener den britiske politolog Jonathan White i sin bog *In the Long Run*. Det øger værdien af beslutninger, da de lover eller truer med at lukke mulighedsrummet, hvilket så igen sænker

tolerancen over for at tabe. "Forestillingen om knap tid og ikke-forhandlingsbare krav rejser svære spørgsmål ved, hvordan vi bedriver politik. Når fremtiden synes at lukke sig, begynder institutioner skabt af idéen om fortsatte uenigheder og skiftende meninger at se forældede ud."

Mens den moderne erfaring var at fravriste sig fortidens klamme hånd, er nutidens udfordring, at fremtiden synes forsvundet. Den synes ikke længere at love noget fundamentalt nyt – selv ikke klimakatastrofen får mange til at overveje, at fremtiden kan blive radikalt anderledes end nutiden.

I stedet forestiller vi os uendelige variationer af det, der allerede eksisterer. Vi synes at være gået fra, at politik handlede om at forandre, nu gælder det om at bevare. Klimatilpasninger ikke grøn omstilling er den virkelige politiske horisont.

Vi kan ikke forlade os på selv den nære fortid, for ting accelererer og forandrer sig omkring. Vi kan heller ikke forlade os på forudsigelser, ideologier, utopier og fremtidsforventninger af alle mulige slags. Det virker ikke helt forkert at sige, at de store utopiers og fremtidsplaners tidsalder er ovre. Vi ser nu færre manifeste og flere reklamer, vi ser småinteresser og smågruppers forklaring af sig selv, og der er langt færre store fremtidsdrømme.

Det skyldes, at det er sværere at blive enige om, hvilken nutid vi lever i, synkronisere fælles erfaringer og skabe konsensus om veje fremad. Vi kan ikke gøre noget nyt, selv om vi heller ikke kan fortsætte med at gøre det, vi gør. Dét mere end noget andet kendetegner en 'bruddets tidsalder'.

Filosofi kan være andet og mere end kritisk samtidsdiagnostik af Steen Nepper Larsen

Af Steen Nepper Larsen, lektor ved DPU.

Den uhyre velskrivende og meget læste tyske filosof og forfatter Wolfram Eilenberger (f. 1972)¹ blev interviewet til *Weekendavisen* af Jesper Vind under overskriften: ”Rumskib uden nødudgang” i foråret 2026 (WA *Bøger*, 10.april 2026, s.4-5).

Eilenberger havde både en kniv og en diagnose på spring i ærmegabet. Først lynede kniven uimodståeligt: ”Den analytiske filosofi er institutionelt blevet globalt dominerende, men har udviklet sig til en åndelig ørken”. Og så fulgte de på én gang programmatisk, opbyggelige og mådeholdne ord: ”Filosofi er i høj grad en diagnostisk praksis. Den kan eller skal ikke fortælle folk, hvad de skal gøre. Vi er ikke som læger, der anviser terapier eller udskriver recepter. Vi skal blot stille diagnoser.”²

Med den tyske filosofi og sociolog Jürgen Habermas, der døde d.14.marts i år, in mente, proklamerede Eilenberger til sidst i samtalen med Vind: ”Med ham slutter en intellektuel tradition og en bestemt måde at diskutere offentlighed på. I den forstand er det et virkeligt brud. Han var den sidste store offentlige filosofiske stemme i Tyskland og udfyldte den rolle i meget lang

tid. Og det er ikke altid en lykke for en filosof at blive 96 år, fordi man til sidst ikke længere genkender den verden, man lever i. /... /

Det gælder generelt for Habermas og generationen, der fulgte ham, at de er blevet bevidste om, at de nu står midt i ruinerne af deres egne håb. Og Habermas var en, der i sine sidste år sagde: ’Jeg forstår egentlig ikke længere mit land.’ Det var meget ærligt. Republikken Habermas findes ikke længere.”

Jeg, der hverken er årgang 1972 som Eilenberger, ej heller 1929 som Habermas, men årgang 1958, finder disse markeringer meget sigende og tankevækkende – måske ligefrem (sam) tidstypiske og defaitistiske. Efter min mening kalder de på kritisk refleksion og provokerer mig til neden for at byde på en alternativ måde at forstå filosofiens rolle og status på.

For det første hævder Eilenberger, at filosofi primært må bedrives som samtidsdiagnostik. Filosofien skal give afkald på at søge sandheden, give verdensforklaringer og angive moralsk-forpligtende råd. Eilenberger roser i den forbindelse Michel Foucault for at have givet os en afmålt og nøgternt formuleret

¹ Se fx denne anmeldelse i *Information* af en af hans bøger, skrevet af SNL: [Afslutningen på uforlignelig trilogi får Sontag, Adorno, Foucault og Feyerabend til at funkke på ny | Information](#)

² I mellemtiden er udkommet Wolfram Eilenbergers lille pamflet *Ud af labyrinten. Filosofiens formål i vor tid* på dansk på forlaget

KLIM, Aarhus 2026 (oversat fra: *Die Gegenwart der Philosophie – Ein Wegweiser*). Interesserede læsere kan på side 15-18 i den danske version under mellemoverskriften ”Diagnose” finde en nærmest enslydende fremstilling af og defensorat for Foucaults diagnostiske tilgang.

analytisk opgave, der er ganske og aldeles rensat for politiske programmer, håb og visioner: ”Patienten er os alle sammen, i det omfang vi er desorienterede. Det handler om at finde ord, et sprog for det, der adskiller vores samfund fra alle andre.”

For det andet forekommer det mig, at han er af den opfattelse, at samtiden er så kompleks og uoverskuelig, så den næppe kan begribes eller genkendes via fornuften, endsige gøres tilgængelig for et offentligt ræsonnement. Troen på den vestlige oplysningsoptimisme, det moderne, universalismen, dialogen og bekendelsen til det liberale demokrati i efterkrigsepokens Tyskland 1945-2026 rinder ud. ”Med Habermas’ død slutter denne epoke også symbolsk.”

Dertil kommer, at livet i den fragmenterede og polariserede verden må leves uden filosofisk sikkerhed(snet). Verden glider ikke blot den impotente analytiske filosof af hænde, men alle intellektuelle og filosofiske tænkere – såvel de systembyggende som dem, der tror, at filosofi kan og skal spille ”rollen som den grundlæggende videnskab, der begrundet alle andre videnskaber...”.

AT-hed og eksistensontologi

Det er klart, at den filosofisk-sociologiske samtidsdiagnostik kaster og har kastet mange erkendelser og attråværdige indsigter af sig, hvad enten den kom(mer) fra Lars-Henrik Schmidt, Anthony Giddens, Zygmunt Bauman, Byung-Chul Han, Svend Brinkmann eller Hartmut Rosa

for nu blot at nævne seks ganske forskelligartede forfatterskaber.

Lige så lidet kontroversielt er det at sige, at der er blevet meget langt mellem de helt store filosofiske systembyggere af samme kaliber som Platon, Aristoteles, Kant og ... Habermas i vores samtid – om end Peter Sloterdijks filosofisk antropologiske og rumfænomenologiske oeuvre, herunder ikke mindst hans tre digre sfærebind (*Sphären I-II-III*, 1998-2004) har potentialet til at være andet og mere end (endnu) en samtidsdiagnostik³.

Men jeg er af den opfattelse, at det må afprøves, hvad der kan komme ud af på filosofisk facon at genfremstille og nyformulere AT-heds-spørgsmålet i kølvandet på traditionen fra Martin Heideggers ontologiske værenstænkning i værket *Sein und Zeit* fra 1927⁴. Filosofi kan være andet og mere end kritisk samtidsdiagnostik. Men det implicerer ikke, at vi skal stille os tilfredse med Heideggers 99 år gamle svar på vores fundamentale væren-i-verden.

I et eksistensontologisk perspektiv gælder det, AT vi altid-allerede er en krop i verden. Således er vi inkarnerede og situerede eksistenser (*in corpus, in situs*). Eller formuleret negativt: Vi er aldrig-ikke i en krop aldrig-ikke på et sted. Vi kan opfatte kroppen som irriterende (langsom, syg, ældet, træt, sulten...) og drømme os hjem til vores kære, når vi er på rejse eller på arbejde – men det ændrer ikke en tøddel ved, at vi er kropslige og stedsbundne eksistenser. Vi kan ikke være alle kroppe eller ingen krop – ej heller være flere eller

³ Se SNL: ”Menneskets livslange anden fødsel. Om Peter Sloterdijks sfærologi og filosofiske antropologi”. I: *Vagant* #1, 2009. Peter Sloterdijk: *Værens domesticering – udvalgte tekster om menneskerugekasser, skindød tænkning og antropoteknik*. København: Mindspace 2022 (red. af

SNL og Mads Lund Mikkelsen). Erik Sporon Fiedler og Ulrik Houliand Rasmussen (red.): *Perspektiver på Peter Sloterdijk*. Frederiksberg: Eksistensen 2024.

⁴ Jf. SNL: *Tankekraft. Om væren, tænkning, dannelse – og den uhyre anstrengelse, det er at blive gjort dum*. Frederiksberg: Samfundslitteratur 2026.

alle steder på én gang. AT-hederne er uombaggåelige⁵ og vilkårsættende.

Dertil kommer, AT vi er i: sproget, historien, det sociale, evolutionen, naturen, værensaltet... Eller formuleret på en anden måde, der emmer af dialektik: sproget, historien, det sociale, evolutionen, naturen og værensaltet er i os.

Vi oplades af sprogspil og gennemstrømmes af historiske begivenheder. Vi er sammenfiltret med andre mennesker, dyr og planter og trækker vejret gennem evolutionært tilblevne kroppe, som vi ikke selv har valgt i et univers på en klode, der har skænket os evnen til at leve, ånde, tænke og symbolicere. Vi er i naturen, og den er i os. Vi kan heller ikke lade være med at inkorporere betydninger, når vi lever, virker og tænker – og når vi gør det ekstenderer (udvider) vi den verden, vi (befind)er os i⁶. Udspændt mellem alle disse AT-heder sander vi både, at de med en oversomret Løgstrup-formulering ikke er os tilrådighedværende. Vi har således ikke født os selv, opfundet sproget, kreeret solen, atmosfæren, menneskearten, fotosyntesen eller jorden og havet. Vi er i gang med en livslang anden fødsel hele livet, og vi må øve os for at blive i stand til at kunne det meste af det, vi kommer til at kunne. Vi er ikke dømt til at blive noget helt bestemt. Og når vi lever, virker og tænker ændrer vi vores natur, herunder helt umærkeligt vores synapser og koblingerne i vores neuroplastiske hjerner⁷, men selvfølgelig også den 'ydre' natur. Og når vi vokser op,

bliver vi opdraget og formet af en masse sociale kræfter – rækkende fra forældre og kammerater til (ud)dannelsessystemer, kulturelle normer og sproglige konventioner.

De ontologiske spørgsmåls nødvendighed

Fordelen ved at tænke på denne eksistensontologiske måde er mange. For det første genfremstilles en principiel eksistentiel åbenhed, der ikke rest- og rastløst kan eller bør annekteres af samfundsmæssige subjektivering og magtvidens-diskursive formning af os. Vi kan og kunne altid leve og tænke anderledes. Mulighederne er principielt aldrig lukkede. Men AT-heds-åbenheden kan ødelægges af tunge religiøse *hvorforheds*-'svar'.

For det andet muliggør den ontologiske tænkning, at vi ikke behøver at nøjes med at stille fiksationslystne *hvad*- og prakticistiske *hvordan*-spørgsmål til det værende. AT der overhovedet er noget, der er til – og ikke langt snarere intet – som ikke bare Leibniz og Heidegger har tilladt sig at fundere over, men også biosemiotikere som Jesper Hoffmeyer og Claus Emmeche og BigBang-teoretikere har været optaget af – er ikke luksusspørgsmål eller alene spørgsmål, der angår filosoffer og forskere, men principielt alle mennesker, herunder gymnasieelever, der er så heldige at blive introduceret og inviteret til filosofisk tænkning af lærere, der ikke kan lade være med at ville noget med nogen⁸.

⁵ På tysk anvendes substantivet: *Unhintergebarkeit*.

⁶ SNL: "Mellem krop og hoved". I: Hans Henrik Hjermitsev m.fl. (red.): *God og dårlig pædagoguddannelse. 18 skarpe tekster om landets største videregående uddannelse*. Aarhus: DPP Forlag, 2021 og SNL: "Inkorporation og ekstension. Pædagoger som bevægelsesfilosoffer". I Ole Lund og Jens-Ole Jensen: *Sans for bevægelse. Livsnerven i*

pædagogisk arbejde. København: Hans Reitzels Forlag 2020.

⁷ Jf. SNL: *Menneskets plastiske hjerne – gådefuld og genstand for store forventninger*. Munkebo: Fjordager 2015.

⁸ Jf. SNL: *At ville noget med nogen. Filosofiske og samtidskritiske fragmenter om dannelse og pædagogik*. Aarhus: Turbine 2016 og SNL: *Dannelse –*

For det tredje får vi mulighed for drille både de dovne, men paradoksalt nok 'stærke' videnskaber, der meget sjældent gør sig ontologiske tanker om eller anfægtelse over det, de hævder om verden (tænk her fx på sundheds-, statistik-, økonomi-, tech.- og forvaltningsvidenskaberne), og fortalene for udelukkende at levere analysestrategisk funderede samtidsdiagnostikker. Hvor sidstnævnte finder de eksistensfilosofiske og ontologiske grundspørgsmål futile og/eller forældede, så finder førstnævnte, at det gælder om at have indarbejdet så stærke epistemologier i den videnskabelige og institutionelle praksis, så det er helt unødvendigt og/eller spild af tid at undre sig over, om der skulle kunne tænkes en ikke-identitet eller blot en sprække eller to mellem væren og tænkning⁹.

Tilbage til Eilenberger

Efter min vurdering er der al mulig grund til at fortsætte Habermas' projekt *against all odds*. Hans regulative princip om 'det bedre arguments ejendommelige tvangløse tvang' har altid en mulighed for at blive aktiveret som kontrafaktisk og normativ kritik af alle fornuftsbrugende mennesker, der tør anvende deres forstand uden andens ledelse, for her på falderebet at parafrasere Immanuel Kants berømte ord fra 1784.

Ikke dermed sagt at det bedre argument per nødvendighed altid sætter sig igennem, eller at det skal gøres til et metafysisk-teleologisk princip inde i sproget selv, som han har en tendens til at gøre¹⁰; men fordi magtfulde skvadderhoveder og forbrydere som Trump, Putin og Netanyahu er

'kritikbehøvende', som man sagde på Idéhistorie i Aarhus i 1970-80'erne. Men det er sundhedsvidenskaben også, når den ikke gider dvæle ved det forhold, AT der er liv, og AT i altid står midt i det, når dens pekuniært opladede aktører hvileløst taler om, udforsker og interverner i det.

Dertil kommer, at vi gør os trodsige læreprocesser, når gode argumenter og filosofiske og samfundskritiske spørgsmål trædes under fode. Negative læreprocesser kan være modnende. Det samme kan lysten, modet og viljen til at stille eksistensontologiske spørgsmål til AT-hederne – både som enkeltmenneske, i offentlighedens endnu åbne og intakte sfærer og i pædagogisk-eksperimenterende sociale sammenhænge.

Summa summarum: Midt i den uoverskuelige og fragmenterede verden er der både brug for en følsom fornuft, en reflektiv dømmekraft, en samtidskritisk sans, sproglige og pædagogiske eksperimenter og en gevaldig drøftelse af, hvorfor det ikke kan lade sig gøre at forsone ontologi (det, der er) og epistemologi (det, der kan vides om det, der er). Ikke-identiteten mellem væren og tænkning nødvendiggør genrejsningen af en behørig omgang med og kortlægning af AT-hederne i et eksistensontologisk perspektiv.

Som filosofisk pirrede og pirrelige mennesker lever vi i adskillige ufærdige mellemværender – ikke bare med hinanden og med anmassende globalpolitiske forskydninger og samfundsmæssige dilemmaer, men også med de kolleger, der alene har mod på at publicere diagnoser af

en samtidskritisk og idéhistorisk revitalisering.

Munkebo: Fjordager 2013.

⁹ Jf. SNL: "A Critical Essay on the Exercise of Critique. On the Impossibility of Reconciling Ontology and Epistemology". I: *Danish Yearbook of Philosophy* # 51 (1) 2018.

¹⁰ Se SNL: *En fortolkende opdagelsesrejse i Münchhausens sumpe. Tre essays om kritisk normativitet. Jürgen Habermas, Friedrich W. Nietzsche og Theodor W. Adorno som anledning*, RUC 1987, s. 60f.

samtiden. Dertil kommer, at samtiden ikke kun er syg og behandlingsfordrende. Det diagnostisk-metaforiske sprog har noget betænkeligt selvhenført, manieret og selvforførende over sig.

Stillet over for Eilenberger med mange fleres kølige og defensive bud på

filosofiens *raison d'être* skal mit credo lyde, at de fundamentale AT-heder er mulighedsforvoldende og endnu-ikke til fulde afprøvede – og frem for alt at de langt fra alle til hobe fejler noget.

Filosofilærerforeningens årskursus 2027

Rosa, Arendt og Chul Han om eksistens i dag

Tempoet og temperaturen synes alt for høj i de senmoderne samfund: Kloden varmes op, krige bryder ud, økonomier og økosystemer brænder sammen, politikken og den offentlige samtale overopheder, mens fremmedgørelse og udbændthed truer de atomiserede individer, der af hensyn til konkurrencen i præstationssamfundet bestandig må optimere sig selv.

Mange drømmer om andre veje ... Hvordan kan filosofien hjælpe her?

Filosofilærerforeningens årskursus 2027 sætter fokus på, hvordan vi agerer og finder vej under de nye livsbetingelser, som vores samtid byder os. Hvordan finder vi mening? Hvordan skaber vi livsglæde? Hvad betyder sociale energier og engagement for frihed og autonomi? Hvordan bidrager tænkningen til en redning?

Det vil vi søge svar på igennem oplæg om Hartmut Rosa, Hannah Arendt og Byung-Chul Han. Kurset vil inspirere til, hvordan filosofifaget kan arbejde med eksistens, mening og livsmod i en verden af sammenbrud og muligheder.

UVM har afskaffet FIP for små fag, men som et nyt tiltag fra Filosofilærerforeningen vil du få mulighed for at møde fagkonsulenten for filosofi på årskurset.

Kurset afholdes d. **28. januar 2027** på Middelfart Gymnasium.

Priser:

1.900,- for medlemmer af filosofilærerforeningen

2.400,- for alle andre

Foreløbigt program:

09:45: Velkomst v. filosofilærerforeningen

10:00: Steen Hjul Lybke: Hartmut Rosa og social energi

11:30: Magnus Riisager Hansen, fagkonsulent i filosofi

12:30: Frokost

13:00: Oplæg: Anna Cornelia Ploug: Hannah Arendt og håb under tyranni

14:30: Kaffepause

14:45: Steen Nepper Larsen: Byung-Chul Han – præstation og modstand

16:15: Slut

Et år med obligatorisk filosofi

Af Mads Rangvid

Lektor ved Gladsaxe Gymnasium

En lobbygruppe under Filosofilærerforeningen har igennem flere år arbejdet med at fremme et forslag om, at elever obligatorisk skal vælge to af de tre fag; filosofi, oldtidskundskab og religion. Ét delmål i dette projekt er en ministeriel godkendelse af en forsøgsordning i årene 2026-2028, hvor udvalgte klasser har obligatorisk filosofi. De deltagende gymnasier er indtil videre Københavns åbne gymnasium, Roskilde Katedralskole og Gladsaxe gymnasium. Første år går på hæld og vi begynder at evaluere på de indhøstede erfaringer. Det er interessant at se faget i stamklasser. Fagligt står valghold nok stærkere, men der er god stemning på det obligatoriske hold, fordi der er stor tryghed. Så mange ting kører nemmere. Evalueringer siger meget læsning og svære primærtekster; men referencer til eget liv og ting de overvejer, fungerer motiverende og som de skal. Overordnet er vores oplevelse, at det går rigtig godt. På én skole har filosofi også deltaget i SRO med samfundsfag om straf og kriminalitet. Det var meget velfungerende, idet de to fag befrugter hinanden supergodt, og eleverne synes det er meget spændende. Et meget konkret udkomme er, at det har været muligt at løfte et B-niveauhold ud af en af forsøgsklasserne.

Her følger et par udpluk fra den kvalitative del af årets evalueringer:

Hvad har været særligt udfordrende ved faget sammenlignet med andre fag?

”Jeg synes, det har været udfordrende at skulle tænke så abstrakt på en måde.”

”at tale fra andres synspunkt hvis de ikke har samme holdning som jeg”

”Til tider har det godt kunne blive lidt tungt fordi det er et fag man skal leve sig meget ind i”

Hvad har været særligt godt ved faget sammenlignet med andre fag?

”Jeg synes, det har været fedt at blive tvunget til at tænke, og overveje hvordan man vil være som menneske. Så verdenen og mennesket fra andre perspektiver, og vinkler.”

”At man kan få nogle virkelig spændende samtaler og man kan få nye perspektiver på ting.”

”Man får en masse viden om verden og forskellige verdenssyn.”

”Det er noget helt andet, som jeg føler jeg kan bruge i min identitetsdannelse.”

”Det handler tit om at kunne tænke selv :)”

Afslutningsvis kan vi meddele, at der går forlydende om, at ministeriet er ikke afvisende over for en ansøgning om forlængelse af forsøget, ligesom det ikke er umuligt, at andre gymnasier kan deltage. Interesserede er velkomne til at kontakte Mads Rangvid: mrv@glagym.dk.

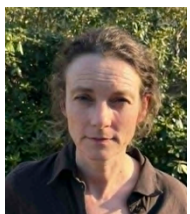
Filosofilærerforeningens bestyrelse

Christopher Bisgaard Olesen
Forperson. Redaktør på *Filosofi*.
Ordrup Gymnasium.

Marie Berg Carlsen
Redaktør på *Filosofi*,
medlem af repræsentantskabet i
Dansk Filosofisk Selskab.
Aurehøj Gymnasium.

Karina Holm Bolving
Næstforperson.
Roskilde Katedralskole.

Ditte Bang Skovgård-Hansen
Kursusansvarlig og medlem af
Pædagogisk
samarbejdsudvalg.
Viborg Gymnasium.

Andreas Dalvad Hansen
Medlem af Fagligt Forum og af
repræsentantskabet i Dansk
Filosofisk Selskab.
Niels Brock.

Mads Rangvid
Kursusansvarlig.
Gldsaxe Gymnasium.

Niels Kristian Holm
Kasserer.
Espergærde Gymnasium og HF.

Marie Antonsen
Hjemmesideansvarlig.
Vesthimmerlands
Gymnasium.